

ВИПРИЦЬКИЙ Андрій Олексійович
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»

ПРОЦЕДУРА ДОКАЗУВАННЯ В АНГЛОСАКСОНСЬКИХ КРАЇНАХ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Вплив континентального права помітно в багатьох областях права України і всього світу. Тому глобалізація національного законодавства у багатьох випадках не може розглядатися без таких компонентів як право Великої Британії та США. Юристу, який сьогодні прагне успіху в правовій діяльності в будь-якій країні Європи чи США, необхідні аналітичні та практичні знання в області англосаксонського права як історичного досвіду. Оскільки глобалізація і трансмежність суперечок вимагають від юриста наявність знань і навичок щодо застосування континентальних і національних норм в галузі цивільного процесу, а також вміння вирішувати правові проблеми міжнародного характеру.

Якщо спробувати сформулювати основний принцип визнання доказів допустимими в англійському праві, то можна сказати, що допустимими є всі ті докази, які сприяють встановленню фактів, а неприпустимими - ті, які вносять істотний ризик помилок при встановленні фактів. Але оскільки процедура встановлення фактів істотно змінювалася з часом, то видозмінювалися і ці ризики, а з ними і конкретні правила про визнання допустимими або недопустимими тих чи інших видів доказів.

Специфіка англо-американського цивільно-процесуального, в тому числі доказового, права в значній мірі виникає з класичної для цієї правової системи моделі судового розгляду, в якій факти встановлюються присяжними на підставі показань свідків, даних в судовому засіданні. Допит свідків відбувається в присутності присяжних і ведеться адвокатами сторін. Суддя регулює процес подання доказів на основі положень доказового права, але не грає активної ролі в допиті свідків або оцінці доказів. У цій моделі найважливіше призначення доказового права - не допустити того, щоб присяжні почули свідчення, які можуть привести їх до винесення необ'єктивного вердикту.

Англійська модель правосуддя в класичному її вигляді сформувалася близько 1800 року. До цього суддя в значній мірі керував процесом винесення присяжними вердикту, і «правила гри» в судових слуханнях були зовсім інші[1]. Для початку розглянемо коротко ці правила.

У XVIII столітті англійське доказове право було зосереджено в основному на письмових доказах; щодо різних видів документів існували різні правила допустимості[2].

Основним загальним принципом в той час було правило «Докази найкращого», згідно з яким доказ є допустимим, коли воно «найкраще з тих, що дозволяє природа справи».

Це правило було сформульовано в справі *Omychund v Barker*, розглянутим Канцлерським судом в 1745 року[3]. Британський торговець виїхав з Індії, не розплатившись з боргами, і по шляху в Європу помер. Індієць-кредитор пред'явив до англійського суду позов спадкоємців торговця на суму близько 7600 фунтів. Як докази були прикладені показання свідків-індусів, дані під присягою перед спрямованою в Індію комісією. Індуси приймали присягу відповідно до ритуалами своєї релігії (дотик до ноги браміна і т.п.). Адвокати відповідача заявили, що ці докази є недопустимими, оскільки загальне право передбачає принесення присяги лише на Євангелії, а «невірний свідком бути не може». Суд відмовився застосувати це традиційне правило, протиставивши йому тезу, що (за словами лорда-канцлера Хардвік) «існує лише одне загальне правило щодо доказів: доказ має бути найкращим, яке дозволяє природа справи». (Судді і мудреці закону поклали його вниз, що є тільки одне загальне правило доказів, найкраще, що природа цієї справи.)[4].

Зокрема, з принципу «найкращого докази» робився висновок, якщо існує оригінал документа, то саме він повинен бути представлений в суді, а копія є недопустимим доказом; якщо ж оригінал втрачений або знищений, то можна пред'явити копію. Вже на початку XIX століття правило «найкращого докази» як універсальний принцип втратило своє значення, але вимога подання оригіналів документів і зараз є правилом за замовчуванням в багатьох юрисдикціях, включаючи США[5,6].

Що стосується показань свідків, основне правило в той час полягало в тому, що не допускалися в якості свідків особи, зацікавлені в результаті процесу. Зокрема, сторони цивільного процесу не могли давати свідчень у своєму справі[7]. Очевидно, правило виходило з припущення, що сторони неминуче стануть лжесвідчити. Але ж саме сторони є, як правило, найбільш проінформованими особами у своїй справі. Правило про заборону показань з чужих слів в той час вже було сформульовано, але застосовувалося не цілком систематично.

На рубежі XVIII-XIX століть сформувалася нова, гранично змагальна модель правосуддя, що зробило революцію у доказовому праві. Зокрема, був «винайдений» перехресний допит. Це нововведення зробило неймовірне враження на тодішню юридичну громадськість. За словами одного з американських коментаторів XIX століття, перехресний допит - це «найдосконаліша і ефективна система для викриття брехні, коли-небудь створена винахідливістю смертних»[8]. У результаті заборона на показання свідків сторін було скасовано: з'ясувалося, що будь-який лжесвідчення не так вже і складно викрити на перехресному допиті.

Фокус уваги доказового права перемістився на допит свідків. Що стосується документів і речових доказів, вони представляються свідками, які повинні пояснити, де і за яких обставин вони їх отримали. Експерти теж мисляться як свідки (і викликаються сторонами), але до їх показань застосовуються особливі правила.

У цій системі допит свідка ведеться адвокатом сторони. Свідок повинен відповідати на поставлені йому запитання. Адвокат з іншого боку заявляє

заперечення, якщо вважає, що дане питання є неприпустимим, або якщо свідок виходить за рамки питання. Суддя розглядає заперечення і або задовольняє, або відхиляє його; таким чином відсікаються неприпустимі докази.

Нова система мала і свої недоліки. Присяжні піддаються емоціям і здатні на необ'єктивне рішення під впливом ефектно піднесених доказів сумнівної якості. Суддя більше не керував присяжними при встановленні фактів, проте він регулював потік наданих їм доказів. Основним завданням доказового права стало відокремлення тих доказів, які можна уявити присяжним (допустимих), від тих, які їм представляти не можна (неприпустимих).

Досить оригінальною рисою англійського права є його ставлення до доказів, отриманих незаконними шляхами. На відміну від більшості європейських країн, а також США, де ця тема є важливою частиною конституційного права,[9 с. 67-72] англійські суди традиційно не бачили перешкод до розгляду подібних доказів в цивільних справах. Відповідно до цієї точки зору, завдання суду - правильно вирішити справу, незалежно від того, звідки взяли докази.

Як висловився суддя Кромптон в класичному справі від 1861 року (кримінальна справа про хабарі на парламентських виборах): «неважливо, як ти отримав доказ; навіть якщо ти його вкрав, воно буде допустимим»[10].

Протягом ХХ ця жорстка позиція була трохи пом'якшена в частині кримінальних справ: суди стали на дискреціоній основі не враховувати при розгляді деякі види незаконно отриманих доказів, наприклад, отримані поліцією шляхом надання неправдивих обіцянок відмови від кримінального покарання[11].

Що стосується цивільного процесу, з 1999 року можливість суду на свій розсуд не враховувати при розгляді ті чи інші докази закріплена в п правилах цивільного процесу[12]. Потенційно ця можливість може використовуватися для виключення незаконно отриманих доказів.

Список використаних джерел:

1. *Langbein J.H.* Historical Foundations of the Law of Evidence: A View from the Ryder Sources // *Columbia Law Review.* 1996. Vol. 96. P. 1168-1202.
2. *Ibid.* P. 1173, 1181.
3. Судебный комитет Палаты Лордов Великобритании. *Omychund v Barker* (1745) 1 *Atk.* 21, 49; 26 *ER* 15, 33.
4. См.: *Lieberman D.* The Province of Legislation Determined: Legal Theory in Eighteenth-Century Britain. Cambridge: 1989. P. 89-92.
5. *Blackstone's Criminal Practice* 2012. Oxford: 2011. P. 2341.
6. США. Federal Rules of Evidence. Rule 1002. Requirement of the Original.
7. *Langbein J.H.* P. 1174, 1184.
8. *Ibid.* P. 1200.
9. *Clark R.A.* The Changing Face of the Rule against Hearsay in English Law // *Akron Law Review.* 1987. Vol. 21. No. 1. P. 67-72.
10. *R. v. Leatham* (1861) 8 *Cox C.C.* 498, 501. Цитується по: *Baldiga W.R.* Excluding Evidence to Protect Rights: Principles Underlying the Exclusionary Rule in England and the United States // *Boston College International and Comparative Law Review.* 1983. Vol. 6. P. 133-167, 135.
11. Высокий Суд Англии и Уэдса. *R. v. Barker* [1941] 2 *K.B.* 381.
12. *CPR.* 32.1(2).